

COLLECTANEA ARCHAEOGRAPHICA,
a Collegio Archaeographico Academiae Scientiarum Ucrainae edita.
Volumen II.

УКРАЇНСЬКИЙ
АРХЕОГРАФІЧНИЙ ЗБІРНИК

в и д а є

Археографічна Комісія
Української Академії Наук

ТОМ ДРУГИЙ

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ
MYKHAILO HRUSHEVSKY DIGITAL ARCHIVES

У КИЇВІ
З друкарні Української Академії Наук
1927

Дозволяється випустити в світ.
Неодмінний Секретар Академії Наук, *акад. А. Кримський.*

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ
MYKHAILO HRUSHEVSKY DIGITAL ARCHIVES

ПЕРЕДНЄ СЛОВО.

З нагоди двадцятип'ятиліття з дня смерти Олександра Матвієвича Лазаревського — одного з найвизначніших діячів на полі української археографії XIX віку, Археографічна Комісія Української Академії Наук постановила пошанувати його пам'ять збіркою біографічного матеріалу, що освітлював-би не тільки, і навіть не стільки його учену діяльність (бо її ілюструють далеко краще його наукові праці), а більш того — представив-би появу сеї визначної людини в осередку його рідні й оточення, а її життя і творчість — на тлі української дійсности свого часу, як соціяльний факт, як продукт історичних умов українського життя — його соціально-економічного процесу. Родина Лазаревських — сі „прекрасні брати Лазаревські, шість братів як один“, кажучи словами їх приятеля Шевченка, з такими-ж самими цікавими батьками — були незвичайно характеристичним явищем українського життя. Се покоління українських інтелігентів — окраса української інтелігенції другої половини XIX віку було надзвичайно тісно звязане з попереднім українським життям: з Гетьманщиною і соціально-економічним процесом, що формував нове життя Лівобережжя. Історія сеї міщансько-козацької „іщущої дворянства“ конотопської родини, що з дрібно-буржуазних сподів „первісного нагромадження“, протягом століття поволі — не якимсь випадковим жартом фортуни, а повільною систематичною працею поколінь підіймається до верхів громадянства, — від дрібного скупщика-кушніра, що за свідоцтвом дванадцяти дворян даремно силкується пройти в дворянські ряди, через два покоління канцеляристів виходить на позицію дворянського маршалства, дає ряд діячів на ниві інтелектуальної творчости — крім великого історика ряд інших учених, письменників і т. д. — ся історія сама по собі варта була-б історично-соціологічного обслідування. Шість братів-приятелів Шевченка сами по собі варті культурно-історичної монографії. Але діяльність покійного Олександра Матвієвича надала історії сеї родини і спеціального інтересу — і спеціальних можливостей її вивчення для соціально-історичних і культурно-історичних

завдань. Можна сказати, що соціально історія сеї родини була першим об'єктом інтересів славного історика „малоросійських дворянських фамилій“ і того соціально-економічного і культурного процесу, що в них втілювався. Ще молодим хлопцем-гімназистом він намовляє батька до писання споминів про своє життя, одержує від нього перші асигнування на придбання документів генеалогічного характера, і потім протягом усеї своєї довгої наукової роботи він раз-у-раз звертається до документальної історії того безпосереднього осередка, з якого він вийшов. На іншому місці, в своїй статті про провідні ідеї наукового діла покійного¹⁾, я підніс се, як історія і досвід роду наложили незгладиму печать на наукову творчість великого історика й узброїли його розумінням тих сторін соціально-економічного процесу, які він положив основою свого наукового досвіду. Та й навзаєм очевидно — придбаний ним історичний досвід і проникання в глибину економіки соціальних і культурних явищ Лівобережної України XVIII—XIX вв. підіймали його інтерес до рідних сторін і подробиць історії їх і своєї рідні та її оточення, і змушували спинятись на різних моментах її минувшини. Ол. М. запопадливо зберегав „реліквії“ своєї родини, збирав все, що могло кинути якесь світло на її життя, і не раз брався до її історії.

Таким чином я думаю, що ми сповнюємо неписаний заповіт покійного нашого археографа, приступаючи до опублікування матеріалів не про саме тільки його життя і діяльність, а про цілу його родину, з котрої він вийшов і з котрою тісні сердечні зв'язки підтримував ціле своє життя. Се буде матеріал для вивчення не тільки життя й діяльності Олександра Матвієвича, а незвичайно цінний причинок до соціального й культурного українського життя XIX в. — архів родини Лазаревських.

В здійсненню сього завдання Археографічній Комісії помагє та щаслива обставина, що інтереси Ол. М-ча до історії своєї родини, до збереження матеріалів до її історії та дослідження їх знайшли гідне своє продовження в інтересах і заняттях його доньки Катерини Олександрівни, члена нашої Археографічної Комісії. З любов'ю займаючись вивченням наукової спадщини свого батька та її консервацією, вона прийняла на себе се завдання: публікувати архів родини Лазаревських.

Перший том сього архіву, що Археографічній Комісії хотілося випустити ще в юбілейнім році, таким чином поділяється сам собою на кілька відділів.

¹⁾ Україна 1927, IV.

Перший (стор. 1—73) — се відомості про старших членів родини і їх земляків, писані почасти самим Олександром Матвієвичем, почасти його батьком; більша частина була надрукована самим Ол. М. в. 1893 в книжці *Pro domo sua*, в невеликім числі примірників для членів родини.

Другий (стор. 74—235) се листи родини Лазаревських (найбільше матери Ол. М.) та деякі фамілійні документи зібрані здебільшого самим Ол. М-чем в двох збірках: „Реліквії“ і „Листи матери“; вони уриваються в сім томі на 1856 році; в другім томі буде дано їх продовження.

Третій (стор. 236—263) — господарські рахунки матери Ол. М.-ча, з 1838—40 років — цікавий історично-побутовий матеріал, почасти зведений К. Ол. Лазаревською в надрукованій нижче статті.

Четвертий (стор. 264—370) — листи Олександра Матвієвича, всі які Комісії удалося зібрати по момент друку.

В другім томі Комісія має замір продовжувати публікацію листування й цікавіших матеріалів історично-побутового значіння. Всіх хто посідає листування Олександра Матвієвича, його братів та інших членів родини, а також листи до братів Лазаревських, та інтересні з історично-побутового становища документи, Археографічна Комісія просить надсилати їх для скопювання.

Акад. Мих. Грушевський
Голова Археографічної Комісії У. А. Н.

З М І С Т.

М. Грушевський, акад. Передне слово	III
К. Л. Пояснення	V
К. Л. Лазаревська. Господарство незаможного панка на Коно-	
топщині в першій половині ХІХ в.	VII
П. Федоренко. О. М. Лазаревський та культурні цінності Чер-	
нігівщини	XXII
М. Ткаченко. Праці О. М. Лазаревського та про О. М. Лаза-	
ревського (з передмовою та покажчиком)	LI
—	
О. Лазаревський. Свѣдѣнія о старѣйшихъ членахъ рода Ла-	
заревскихъ	1
М. Лазаревський. Памяти мої	19
О. Лазаревський. [Спогади про конотопців]	56
О. Лазаревський. [Короткі біографії братів Лазаревських] . .	67
Листування родини Лазаревських та деякі родинні документи . .	74

Р. 1814, О. П. Лашинського до М. І. Л-ського—74 ст.; А. О. Лашин-ська до того-ж — 74 ст.; р. 1815, О. П. Лашинського до М. І. та А. О. Л-ських — 75 ст.; р. 1816, того-ж до тих-же—76; р. 1819, О. П. Лашинського до А. О. Л-ської — 79 ст.; р. 1826, того-ж до тієї-ж—ст. 80; р. 1828, того-ж до тієї-ж—80; р. 1829, того-ж до тієї-ж — 80 ст.; кінець 30-х р. або початок 40-х, того-ж до тієї-ж — 81, 82; р. 1840, Мик. М. Л-ського до батьків—83; р. 1841, того-ж до тих-же — 83, 84; р. 1842, М. І. Л-ського до Я. М. та М. М. Армашевських—84; р. 1843, Ф. М. Л-ського до батьків — 86, 88, 89, 91; р. 1846, О. М. Л-ського до батьків, — 93; М. І. Л-ського та І. М. Л-ського до В. М. та О. М. Л-ських — 94; М. І. Л-ського до О. М. Л-ського — 95, 96; А. О. Л-ської до того-ж—95, 97, 99; р. 1850¹⁾; нотат. А. О. Л-ської про переб. діт. вдома — 100; р. 1851, те-ж саме — 101; А. О. Л-ської до О. М. Л-ського — ст. 103; нотат. А. О. Л-ської про переб. діт. вдома — 105; р. р. 1852—1854, про подарунки від дітей — 105; р. 1853, М. І. Л-ського до О. М. Л-ського — ст. 106, 109; подяка дітей батькам — ст. 106; нотатки А. О. Л-ської про переб. дітей вдома — 108; р. 1854, духівниця М. І. Л-ського — 110; М. І. Л-ського до Я. М. та М. М. Армашевських — 22; етнографічні записи А. О. Л-ської — 124; А. О. Л-ської до О. М. Л-ського — 126, 130, 132; нотатки А. О. Л-ської про переб. діт. вдома — 127; М. І. Л-ського до О. М. Л-ського — 131; р. 185, А. О. Л-ської до О. М. Л-ського—134, 137, 143, 147, 151, 99¹⁾ 155, 157, 162, 181²⁾ 164, 165, 169; М. І. Л-ського до того-ж — 136, 150, 152, 153, 159, 160, 161, 168, 169; Мих. М. Л-ського до батьків — 39; нотатки А. О. Л-ської про

¹⁾ Лист А. О. Л-ської до сина за цим роком на стор. 99, № 39 треба перенести на стор. 153, перед № 68, р. 1855.

²⁾ Див. першу примітку на 392 стор.

переб. діт. вдома — ст. 41; р. 1856, М. І. Л-ського до О. М. Л-ського — 173, 177, 183, 186, 190, 197, 200, 202, 205, 206, 209, 211, 219, 224, 226, 229; А. О. Л-ської до того-ж — 173, 175, 179¹⁾, 184, 187, 188, 190, 194, 195, 198, 203, 207, 211, 218, 220, 221, 223, 225, 227, 230, 231, 232, 233; М. І. Л-ського до В. М. Л-ського — 182; пояснення старих слів М. І. Л-ським — 192; нотатки А. О. Л-ської про переб. діт. вдома — ст. 213.

Прибутково-видаткові та господарські записи А. О. Лазаревської 236
Листи Олександра Лазаревського 264

Р. 1842, до батьків — 264; р. 1848, до батьків — 264; р. 1855, до О. В. Шишацького - Іллїча — 265; р. 1856, до того-ж — 237, 267, 269 ст.; до А. О. Лазаревської — 267, 268; р. 1857, до О. В. Шишацького - Іллїча — 270, 271, 272; р. 1858, до того-ж 273, 274, 278, 276; р. 1859, до Ф. М. Л-ського — 277; р. 1860, до Г. О. Милорадовича — 279; р. 1861, до Ф. М. Л-ського — 279; р. 1865; до Г. О. Милорадовича — 280; до К. Ф. Лащинської — 280, 281; р. 1867, до А. О. Л-ської — 281; до Ф. М. Л-ського — 282; до К. Ф. Л-ської 282; р. 1868, до тієї-ж — 283, 284; р. 1869, до тієї-ж — 284, 285, 286, 289; до Ф. М. Л-ського — 286, 287, 288; р. 1870, до К. Ф. Л-ської — 289, 290, 291, 292, 293, 294, 296, 297, 298, 299, 300; р. 1871, до тієї-ж — 300, 302, 333, 304, 305; до М. М. Лащинської — 305; до Г. О. Милорадовича — 306; р. 1872 уривок щоденника О. М. Л-ського — 306; р. 1873; продовження того-ж — 307; р. 1875, до Ф. М. Л-ського — 307; до Г. О. Милорадовича — 308; р. 1877, до Ф. М. Л-ського — 308; р. 1878, до Г. О. Милорадовича — 309; р. 1879, до Ф. М. Л-ського — 309; до Г. О. Милорадовича — 311; р. 1880, до того-ж — 312; р. 1882, до того-ж — 312, 313; р. 1883, до того-ж — 313, 114, 315; до П. Г. Житецького — 314; р. 1884, до М. І. Петрова — 315; до Г. О. Милорадовича — 316, 317; р. 1885, до того-ж — 318, 319; р. 1886, до Ф. М. Л-ського — 319; р. 1887, до Г. О. Милорадовича — 320, 321; до Ф. М. Л-ського — 321; до П. І. Житецького — 322; р. 1888, до Г. О. Милорадовича — 322, 323; до М. І. Петрова — 323, 324; р. 1889, до Ф. М. Л-ського — 324, 325; до Г. О. Милорадовича, — 325; р. 1890, до того-ж — 326, 328, до М. І. Петрова — 326; до Ф. М. Л-ського — 327; до М. І. Л-ської — 328; р. 1891, до Г. О. Милорадовича — 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335; до В. П. Науменка — 332; до І. М. Каманїна — 333; до М. І. Л-ської, — 333; р. 1892, до Г. О. Милорадовича — 335, 336, 337, 338; до М. П. Василенка — 337; р. 1893, до Г. О. Милорадовича — 338, 339, 340, 341, 343; до П. І. Житецького — 340; до М. П. Василенка — 341; р. 1894, до Г. О. Милорадовича — 343, 344, 345, 347; до М. І. Петрова 344; до В. С. Гнилосирова — 345; р. 1895, до Г. О. Милорадовича — 348, 349, 350, 351, 352, 353; р. 1896 до Г. О. Милорадовича — 355²⁾, 356, 357; до І. М. Каманїна — 357; р. 1897, до М. В. Шугурова — 354³⁾, 358; до Г. О. Милорадовича — 358, 359, 360; р. 1898, до того-ж — 361, 363; до О. І. Левицького — 362; до Є. О. Ківлицького — 362; р. 1899, до того-ж — 363; до П. М. Тихонова — 336; до Г. О. Милорадовича — 364, 365; р. 1900, до того-ж — 366, 367; р. 1901, до того-ж — 368, 369; р. 1902, до того-ж — 369.

Показчик імен	371
Показчик географічних назв	382
Предметовий показчик	386

¹⁾ В листі (що починається на 179 стор.) № 85, на 181 стор. частину починаючи: „[282] 12-го в 1/2 5-го... і до кінця листа треба перенести на 163 стор. на самий кінець стор.

²⁾ Перед листом № 174 не зазначено року 1896.

³⁾ Два листи М. В. Шугурова № 172, 173, треба перенести на стор. 358, після № 179.